

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

ОСНОВИ АРТ-ТЕРАПІЇ

Методичні вказівки до семінарських занять та самостійної роботи
для здобувачів вищої освіти спеціальності 227 Фізична терапія, ерготерапія
денної форми навчання

Обговорено і рекомендовано на
засіданні кафедри організації
соціально-психологічної
допомоги населенню
Протокол № 6
Від «12» листопада 2019 р.

Чернігів ЧНТУ 2019

Основи Арт-терапії. Методичні вказівки до семінарських занять та самостійної роботи для здобувачів вищої освіти спеціальності 227 – Фізична терапія, ерготерапія / Укл.:Чепурна Г. Л. – Чернігів: ЧНТУ, 2019. – 51 с.

Укладач: Чепурна Ганна Леонідівна, канд. психол. наук, доцент кафедри організації соціально-психологічної допомоги населенню

Відповідальна за випуск: Новик Л. М., кандидат психологічних наук, доцент кафедри організації соціально-психологічної допомоги населенню Чернігівського національного технологічного університету

Рецензент: Мазур Т. В., кандидат психологічних наук, доцент кафедри організації соціально-психологічної допомоги населенню Чернігівського національного технологічного університету

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1 ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ	5
2 СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	8
3 ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	9
4 ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	9
5 САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ.....	21
6 МЕТОДИ НАВЧАННЯ.....	21
7 МЕТОДИ КОНТРОЛЮ	23
8 ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	24
9 РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ	26
10 ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS.....	26
11 МІНІМАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ЗНАНЬ ТА ВМІНЬ	27
12 ГЛОСАРІЙ	27
13 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	30
14 ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	33
15 АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИЙ ПРАКТИКУМ	34
16 ДОДАТКИ.....	46
Додаток А – Контрольні завдання для самоперевірки	46

ВСТУП

В умовах трансформації українського суспільства, військового конфлікту, соціально-економічної та політичної нестабільності країни, гостро постає необхідність пошуку нових форм та методів реабілітаційної практики. Саме тому арт-терапевтичний напрямок постає у центрі уваги спеціалістів допомагаючи професій.

Програму вивчення нормативної навчальної дисципліни «Основи Арт-терапії» складено відповідно до освітньо-професійної програми «Фізична реабілітація» для здобувачів вищої освіти спеціальності 227 – Фізична терапія, ерготерапія денної форми навчання

Предметом навчальної дисципліни є інтегрований систематизований комплекс знань відносно механізмів арт-терапевтичного впливу на особистість, методи та техніки арт-терапевтичної практики.

Мета курсу полягає у вивченні прикладних галузей застосування арт-терапії; засвоєнні студентами терапевтичного потенціалу зображувального мистецтва у соціально-реабілітаційній роботі.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти повинні набути такі компетенції:

ІНТ: Здатність вирішувати складні спеціалізовані і проблеми, пов'язані із ізичною терапією та ерготерапією, що характеризується комплексністю і невизначеністю умов із застосуванням положень, теорій та методів медико-біологічних, соціальних, психолого-педагогічних наук.

ЗК 02.Здатність діяти на основі етичних міркувань

ЗК 03. Навички міжособистісної взаємодії

ЗК 05. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мови.

ЗК 12. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 13. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

СК 04.Здатність враховувати медичні, психолого-педагогічні, соціальні аспекти у практиці фізичної терапії, ерготерапії

Програмними результатами навчання є:

ПР 04 Застосовувати у професійній діяльності знання біологічних, медичних, педагогічних та психосоціальних аспектів фізичної терапії і ерготерапії

ПР 15.Вербально і невербально спілкуватися з особами та групами співрозмовників, різними за віком, рівнем освіти, соціальною і професійною приналежністю, психологічними та когнітивними якостями тощо.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні знати:

- основні поняття та способи використання методів арт-терапії;
- теоретичні засади арт-терапії;
- механізмів психологічної корекції методами арт-терапії;
- сутність, види, сфери застосування і межі ефективності методу арт-терапії;
- принципи застосування, процедурні особливості і психотехнічні прийоми арт-терапії в роботі реабілітолога.

вміти:

- орієнтуватися в різноманітті арт-терапевтичних напрямків;
- аналізувати та інтерпретувати арт-терапевтичний матеріал;
- підбирати комплекс адекватних арт-терапевтичних методів для діагностики та ефективного розвитку, корекції та терапії;
- створювати власні арт-терапевтичні методики, розробляти авторські арт-терапевтичні тренінги;
- володіти адекватною проблемі і терапевтичній парадигмі арт-терапевтичною психотехнологією її розв'язання;
- диференціювати діагностичні та корекційні можливості терапії зображувальною діяльністю.

Методичні рекомендації містять відомості про зміст і структуру дисципліни, тематику підготовки семінарських занять, питання для самостійного опрацювання матеріалу для поглибленого вивчення дисципліни, тематику доповідей та рефератів, список рекомендованої літератури, глосарій, психодіагностичний практикум з психології особистості. Також подано розподіл балів, мінімальні вимоги до знань та вмінь, теми доповідей і тестові завдання для самоперевірки.

1 ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Арттерпія як напрям в психотерапії

Тема 1. Арттерпія як напрям в психотерапії

Поняття про психотерапію. Арт-терапія як самостійний психотерапевтичний напрям. Історія виникнення арт-терапії як сфери теоретичного і практичного знання на стику мистецтва і науки. Арт-терапевтична теорія А. Хілла. Роль науково-культурного життя ХХ ст. Створення Британської та Американської Асоціацій Арт-терапевтів. Соціальний напрям розвитку арт-терапії. Педагогічний напрям розвитку арт-терапії. Терапевтичний напрям арт-терапії. Арт-терапія в ієрархії напрямів, заснованих на мистецтві. Сучасний стан розвитку арт-терапії в Україні. Створення та розвиток Арт-терапевтичної асоціації України.

Тема 2. Терапевтичні та діагностичні можливості методу арт-терапії

Можливості та обмеження сучасної арт-терапії. Особливості психотерапевтичних відносин в арт-терапії. Основні підходи до класифікації форм арт-терапії: клінічна, психодинамічна, гуманістична, трансперсональна і інші моделі арт-терапії. Психоаналітичні аспекти розуміння природи і механізмів образотворчого мистецтва (З. Фройд, К. Юнг, М. Кляйн). Психоаналітичні поняття перенесення і контр-перенесення. Проблема інтерпретації художньої продукції у арт-терапії. Інтеграційна стратегія інтерпретації художнього образу. Психологічна природа і функції символу в арт-терапевтичній діяльності. Терапевтична робота з образами та символами

у арттерапії К. Юнг, Р. Ассаджолі. Основні положення про арт-терапію в контексті феноменологічного підходу (Е. Гуссерль, М. Хайдеггер, М. Гейгер, М. Бетенські та ін.). нцем тощо.

Тема 3. Використання методів арт-терапії в процесі соціальної реабілітації особистості

Специфіка використання методів арт-терапії у практиці реабілітаційного процесу (А. Капська, М. Лукашевич, І. Мигович, Л. Тюття, Є. Холостова, В. Шахрай). Можливості застосування методів арт-терапії у психологічній, навчально-виховній, превентивній та просвітницькій роботі. Арт-терапія як засіб соціальної реабілітації. «Золоті правила» арт-терапевтичного обговорення художньої продукції.

Змістовий модуль 2. Організація арттерапевтичного простору

Тема 4. Моделі та задачі арт-терапії

Основні форми і методи арт-терапії. Індивідуальна та групова форми арттерапії. Особливості організації та основні компоненти арт-терапевтичного простору. Обладнання арт-терапевтичного кабінету для індивідуальної та групової роботи. Оснащення арт-терапевтичного процесу. Позиція арт-терапевта. Способи реєстрації та оцінки арт-терапевтичної роботи. Ведення поточної документації арт-терапевта. Структура арттерапевтичного заняття. Можливості та обмеження в застосуванні арт-терапії. Способи оцінки ефективності арттерапевтичної діяльності.

Тема 5. Основні форми групової арт-терапії

Особливості організації групового арттерапевтичного простору. Класифікація форм групової арт-терапії (студійна відкрита група, аналітична закрита група, тематично орієнтована групи). Загальна характеристика етапів розвитку психотерапевтичної групи. Робота з психологічним супротивом групи. Динаміка психотерапевтичного процесу в групі: орієнтаційна стадія, робота з опором, робоча стадія, стадія завершення.

Тема 6. Проективний метод в інтерпретації образотворчої продукції

Історія виникнення «проективного руху» в психології. Поняття проєкції для позначення проєктивних методик Л. Франк. Сучасні дослідження проєктивних технік. (Л. Ф. Бурлачук, Е. Ю. Коржова). Істотні ознаки проєктивних методик. Основні групи проєктивних методик: конститутивні, конструктивні, інтерпретативні катартичні, експресивні, імпресивні, аддитивні. Психологічний практикум. Проективна методика «Малюнок сім'ї»: інтерпретація процесу зображення; основні симптомокомплекси кінетичного малюнка сім'ї. Проективна методика «Людина під дощем». Проективні методики «Автопортрет», «Будинок дерево людина», «Малюнок неіснуючої тварини». Характер зображення, значення кольору, штриховки та нажиму в проєктивних методиках.

Змістовний модуль 3. Застосування методів арт-терапії в соціальній сфері з різними групами населення

Тема 7. Особливості індивідуальної та групової арт-терапії з дітьми та підлітками

Урахування вікових психологічних особливостей дітей та підлітків при застосуванні арттерапевтичних методів: переживання травматичного досвіду у символічній формі, гра як провідна діяльність, швидка втомлюваність та надмірна імпульсивність, низька концентрація уваги, недовіра до дорослих. Лялькотерапія як метод що дозволяє актуалізацію та дослідження несвідомих процесів за допомогою метафор. Використання арт-терапії для формування ідентичності підлітків. Психологічний практикум: вправа «Герб», Вправа «перевертень та ринг», «техніка Мандала».

Тема 8. Експресивно-творчі методики артерапевтичної роботи з жертвами насильства

Основні психологічні характеристики жертв насильства: замкненість, неможливість вербалізувати проблему, почуття провини, тілесна закритість, агресивність, імпульсивність, порушення психологічних кордонів. Основні завдання арттерапії у роботі із зазначеною категорією: атмосфера довіри, без оціночне ставлення, актуалізація витіснених емоційних та тілесних імпульсів; катарсис. Терапевтична цінність малюнків на задану та вільну теми у роботі з жертвами насильства. Маскотерапія як спосіб відновлення опори. Техніки використання тривимірних матеріалів (глина, пластелин, фольга) у роботі із особами, які зазнали домашнього насильства. Робота з ольгою по створенню амбівалентних образів.

Тема 9. Арт-терапія в реабілітації особливо вразливих груп населення (психіатричних хворих, людей похилого віку, онкохворих)

Психофізіологічні особливості людей похилого віку: порушення рухливості суглобів, порушення когнітивних функцій(пам'яті, уваги тощо), надмірна дратівливість, переживання самотності. Основні завдання арт-терапії у роботі з людьми похилого віку: відновлення комунікації, розвиток моторики, актуалізація спогадів, набуття нових сенсів. Специфіка матеріалів для створення арт-терапевтичного простору. Артерапія в геріатричній та паліативній практиці. Інтеграція арт-терапевтичних методів в лікувально-реабілітаційну практику психіатричних хворих. Техінки спільного малювання як спосіб відновлення комунікативних навичок. Арт-терапевтичні техніки «Лінії конфліктів» та «Карта емоцій».

2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем		Кількість годин для денної/заочної форми навчання									
		Всього		У тому числі							
				Лек.		Прак.		Лаб.		Сам.ро б.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Модуль 1											
<i>Змістовий модуль 1. Арттерпія як напрям в психотерапії</i>											
1.	Теоретичні аспекти і проблеми арттерапії	10		2		2					6
2.	Терапевтичні та діагностичні можливості методу арт-терапії	10		2		2					6
3.	Використання методів арт-терапії у соціальній реабілітації особистості	10				2					6
Разом за змістовим модулем 1		30		6		6					18
<i>Змістовий модуль 2. Організація арттерапевтичного простору</i>											
4.	Моделі та завдання арт-терапії	10		2		2					8
5.	Основні форми групової арт-терапії	10		2		2					8
6.	Проективний підхід в інтерпретації образотворчої продукції	10				2					6
Разом за змістовим модулем 2		30		6		2					24
<i>Змістовий модуль 3. Застосування методів арт-терапії в соціальній сфері з різними групами населення</i>											
7.	Особливості індивідуальної та групової арт-терапії з дітьми, підлітками.	10				4					6
8.	Експресивно-творчі методики арттерапевтичної роботи з жертвами насильства	10				2					8
9.	Арт-терапія в реабілітації особливо вразливих груп населення(психіатричних хворих, людей похилого віку, онкохворих)	10		2		2					6
Разом за змістовим модулем 3		30		2		8					18
Усього годин за дисципліну		30		10		20					60

3 Теми практичних (семінарських) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Арт-терапія як новий напрям в психотерапії.	2
2	Психоаналітичні аспекти розуміння природи і механізмів образотворчого мистецтва	2
3	Використання методів арт-терапії у соціальній реабілітації особистості	2
4	Проективний підхід в інтерпретації образотворчої продукції	2
5	Особливості індивідуальної та групової арт-терапії з дітьми	2
6	Особливості індивідуальної та групової арт-терапії з підлітками	2
7	Особливості використання методів арт-терапії із засудженими	2
8	Експресивно-творчі методики арттерапевтичної роботи з жертвами насильства	2
9	Використання методів арт-терапії в реабілітації людей з проблемами психічного здоров'я	2
10	Арт-терапія в реабілітації людей похилого віку	2
		20

4 ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття 1. Тема: Арт-терапія як новий напрям в психотерапії

План

1. Методологічна основа арт-терапії.
2. Арт-терапія як самостійний психотерапевтичний напрям.
3. Поняття про психотерапію.
4. Арт-терапія в ієрархії напрямів, заснованих на мистецтві.
5. Основні напрями сучасної арт-терапії.
6. Арт-терапевтичний практикум : техніка «Мандала».

Ключові слова: особистість, арт-терапія, психотерапія, фрустрація, рефлексія, катарсис.

Завдання для самостійної роботи:

1. Розкрийте основні особливості арт-терапії як напрямку психотерапії.
2. Охарактеризуйте педагогічну модель застосування арт-терапії.

Теми для доповідей:

1. Історія розвитку арт-терапії.
2. Значення кольору в арт-терапії.
3. Пісочна терапія як напрямок арт-терапії.
4. Арттерапевтичні можливості фототерапії.

Література

основна

1. Кокоренко В.Л. Арт-технологии в подготовке специалистов помогающих профессий / В.Л. Кокоренко. – СПб.: Речь, 2005. Кризова психологія : навч. посіб. / за заг. ред. О. В. Тімченка. – Х. : Міська друк., 2010. – 383 с.
2. Киселева М. В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе / М. В. Киселева – Речь, 2007. – 336 с.

додаткова

1. Бурно Е. Терапия творческим самовыражением / Е. Бурно. – М. : Медицина, 1989. – 480 с.
2. Вознесенська О.Л. Арт-терапія у подоланні психічної травми: Практичний посібник / Олена Вознесенська, Марина Сидоркіна. – К. : Золоті ворота, 2015. – 148 с.
3. Василюк Ф. Е. Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций) / Федор Ефимович Василюк. – М. : МГУ, 1984. – 200 с.
4. Сафонова Л. В. Содержание и методика психосоциальной работы : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Л. В. Сафонова. – М. : Изд. центр «Академия», 2006. – 224 с.

Семінарське заняття 2. Психоаналітичні аспекти розуміння природи і механізмів образотворчого мистецтва

План

1. Основні положення теорії З.Фрейда щодо творчої діяльності.
2. Поняття про перенесення та контр перенесення в арт-терапії.
3. Психологічна природа і функції символу в арт-терапії.
4. Арт-терапевтичний практикум: техніки роботи з символами з використанням МАК.

Ключові слова: особистість, інстинкт, структура особистості, фрустрація, рефлексія, катарсис, сублімація.

Завдання для самостійної роботи:

1. Розкрийте основні особливості арт-терапії як напрямку психотерапії.
2. Охарактеризуйте педагогічну модель застосування арт-терапії.

Теми для доповідей:

1. Психоаналітичний підхід К.Г.Юнга у вивченні творчості.
2. Теорія психосинтеза Р.Ассаджолі.

Література

основна

1. Кокоренко В.Л. Арт-технологии в подготовке специалистов помогающих профессий / В.Л. Кокоренко. – СПб.: Речь, 2005. Кризова психологія : навч. посіб. / за заг. ред. О. В. Тімченка. – Х. : Міська друк., 2010. – 383 с.
2. Яценко Т. С. Арт-терапевтичні технології в роботі психолога / Яценко Т. С., Калашник І. В., Чернуха І. О. – К. : Марич, 2009. – 68 с.

додаткова

1. Клепиков О. І. Основи творчої особистості / О. І. Клепиков, І. Т. Кучерявий. – К. : Вища школа, 1996. – 295 с
2. Бурно Е. Терапия творческим самовыражением / Е. Бурно. – М. : Медицина, 1989. – 480 с.
3. Вознесенська О.Л., Сидоркіна М.Ю. Арт-терапія у подоланні психічної травми: Практичний посібник / Олена Вознесенська, Марина Сидоркіна. – К. : Золоті ворота, 2015. – 148 с.
4. Первин Л. Психология личности : теория и исследования / Л. Первин, О. Джон ; пер. с англ. М. С. Жамкочьян ; под ред. В. С. Магуна. – М., 2000. – 607 с.
5. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи : навч. посіб. / В. М. Шахрай. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 464 с.
6. Психология социальной работы : учеб. для вузов / О. Н. Александрова, О. Н. Боголюбова, Н. Л. Васильева и [др.]; под ред. Марины Анатольевны Гулиной. – СПб. : Питер, 2002. – 350 с. – (Серия: Учебник нового века).
7. Сафонова Л. В. Содержание и методика психосоциальной работы : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Л. В. Сафонова. – М. : Изд. центр «Академия», 2006. – 224 с.
8. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб. : Питер, 2000. – 608 с.

Семінарське заняття 3. Тема: Використання методів арт-терапії у соціальній реабілітації особистості

План

1. Напрями діяльності соціально-психологічної допомоги, у яких доцільне використання методів арттерапії.
2. Можливості арт-терапії у роботі з кризовими станами особистості.
3. Основні арт-терапевтичні техніки у роботі з психологічною травмою.
4. Арт-терапевтичний практикум :
 - а) техніка «Малювання по мокрому»;
 - б) особливості використання тривимірних пластичних матеріалів.

Ключові слова: особистість, арт-терапія, соціально-психологічна допомога, ізотерапія, рефлексія, катарсис, тривимірні матеріали.

Завдання для самостійної роботи:

1. Розкрийте основні особливості медичного напрямку арт-терапії в соціальній реабілітації особистості.
2. Складіть план-конспект арт-терапевтичного заняття у роботі з ненормативною кризою особистості.

Теми для доповідей:

1. Поняття нормативної і ненормативної кризи.
2. Музикотерапія як напрямок арт-терапії.

Література

основна

1. Кокоренко В.Л. Арт-технологии в подготовке специалистов помогающих профессий / В.Л. Кокоренко. – СПб.: Речь, 2005. Кризова психологія : навч. посіб. / за заг. ред. О. В. Тімченка. – Х. : Міська друк., 2010. – 383 с.
2. Киселева М. В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе / М. В. Киселева – Речь, 2007. – 336 с.

додаткова

1. Вознесенська О. Л. Арт-терапія у подоланні психічної травми: Практичний посібник / Олена Вознесенська, Марина Сидоркіна. – К. : Золоті ворота, 2015. – 148 с.

2. Василюк Ф.Е. Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций) / Федор Ефимович Василюк. – М. : МГУ, 1984. – 200 с.
3. Практическая арт-терапия: Лечение, реабилитация, тренинг / Под ред. А.И. Копытина. – М. : «Когито-Центр», 2008. – 288 с.
4. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи : навч. посіб. / В. М. Шахрай. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 464 с.
5. Психология социальной работы : учеб. для вузов / О. Н. Александрова, О. Н. Боголюбова, Н. Л. Васильева и [др.]; под ред. Марины Анатольевны Гулиной. – СПб. : Питер, 2002. – 350 с. – (Серия: Учебник нового века).

Семінарське заняття 4. Тема: Проективний підхід в інтерпретації образотворчої продукції

План

1. 1. Коротка характеристика проективної техніки.
2. Умови проведення і інтерпретація техніки «Моя сім'я».
 - а) інтерпретація зображення;
 - б) інтерпретація процесу зображення;
 - в) основні симптомокомплекси кінетичного малюнка сім'ї.
3. Умови проведення і інтерпретація техніки «Людина під дощем».
 - а) інтерпретація зображення;
 - б) інтерпретація процесу зображення;
 - в) основні симптомокомплексы кінетичного малюнка.

Ключові слова: особистість, арт-терапія, проективні техніки, ізотерапія, інтерпретація, інструкція.

Завдання для самостійної роботи:

1. Охарактеризуйте основні групи проективних методик.
2. Складіть план-конспект арт-терапевтичного заняття із застосуванням проективних технік.

Теми для доповідей:

1. Поняття проєкції в теорії Г. Мюррея.
2. Драматерапія як напрямок арт-терапії.

Література

основна

1. Кокоренко В. Л. Арт-технологии в подготовке специалистов помогающих профессий / В. Л. Кокоренко. – СПб.: Речь, 2005. Кризова психологія : навч. посіб. / за заг. ред. О. В. Тімченка. – Х. : Міська друк., 2010. – 383 с.

2. Киселева М. В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе / М. В. Киселева – Речь, 2007. – 336 с.

додаткова

1. Вознесенська О.Л., Сидоркіна М. Ю. Арт-терапія у подоланні психічної травми: Практичний посібник / Олена Вознесенська, Марина Сидоркіна. – К. : Золоті ворота, 2015. – 148 с.
2. Василюк Ф. Е. Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций) / Федор Ефимович Василюк. – М. : МГУ, 1984. – 200 с.
3. Зязюн І. Без свідомість. Підсвідомість. Творчість. / І. Зязюн // Мистецтво та освіта. № 3. – 2001. – С. 3-9
4. Лебедева Л. Д. Энциклопедия признаков и интерпретаций в проективном рисовании и арт-терапии / Людмила Дмитриевна Лебедева, Юлия Владиславовна Никонорова, Наталья Анатольевна Тараканова. – СПб. : Речь, 2006. – 336 с.
5. Маховер К. Проективный рисунок человека / К. Маховер. Пер. с англ.– М.: Смысл, 2000. – 154 с.
6. Практическая арт-терапия: Лечение, реабилитация, тренинг / Под ред. А.И. Копытина. – М. : «Когито-Центр», 2008. – 288 с.
7. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога: Учеб. пособие: В 2 кн. – 2-е изд., перераб. и доп. / Е.И. Рогов – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн.1 : Система работы психолога с детьми разного возраста. – 384 с.

Семінарське заняття 5. Тема: Особливості індивідуальної та групової арт-терапії з дітьми

План

1. Специфіка організації групового та індивідуального арт-терапевтичного простору з дітьми.
2. Особливості застосування арт-терапевтичних технік у подоланні дитячих страхів.
3. Лялькотерапія як напрямок психокорекції негативних емоційних станів.
4. Арттерапевтичний практикум:
 - а) Техніка «Маска»
 - б) Технологія створення арт-терапевтичної казки.
 - в) Прийоми роботи в арт-терапевтичній пісочниці.

Ключові слова: особистість, арт-терапія, молодший шкільний вік, психологічні особливості, ізотерапія, групова робота.

Завдання для самостійної роботи:

1. Порівняйте особливості роботи арт-терапевта з дітьми молодшого шкільного віку та дошкільниками.
2. Складіть план-конспект арт-терапевтичного заняття по корекції дитячих страхів

Теми для доповідей:

1. Психологічні особливості молодшого шкільного віку.
2. Технологія створення арт-терапевтичної казки

Література

основна

1. Кокоренко В. Л. Арт-технологии в подготовке специалистов помогающих профессий / В. Л. Кокоренко. – СПб.: Речь, 2005. Кризова психологія : навч. посіб. / за заг. ред. О. В. Тімченка. – Х. : Міська друк., 2010. – 383 с.
2. Киселева М. В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе / М. В. Киселева – Речь, 2007. – 336 с.

додаткова

1. Вознесенська О. Л. Арт-терапія у подоланні психічної травми: Практичний посібник / Олена Вознесенська, Марина Сидоркіна. – К. : Золоті ворота, 2015. – 148 с.
2. Дмитріюва І. В. Корекції художнього сприйманнє розумово відсталих підлітків засобами образотворчого мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / І. В. Дмитріюва. – К., 2002. – 19 с.
3. Ленів З. Корекція порушень усного мовленнє у дітей старшого дошкільного віку засобами арт-терапії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / З. П. Ленів. – К., 2010. – 21 с.
4. Практическая арт-терапия: Лечение, реабилитация, тренинг / Под ред. А.И. Копытина. – М. : «Когито-Центр», 2008. – 288 с.
5. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога: Учеб. пособие: В 2 кн. – 2-е изд., перераб. и доп. / Е.И. Рогов – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн.1 : Система работы психолога с детьми разного возраста. – 384 с.

Семінарське заняття 6. Тема: Особливості індивідуальної та групової арт-терапії з підлітками

План

1. Специфіка організації групового та індивідуального арт-терапевтичного простору з підлітками.
2. Особливості застосування арт-терапевтичних технік у роботі з важковиховуваними підлітками.

3. Техніки відновлення ідентичності підлітків.
4. Арттерапевтичний практикум:
 - а) Техніка «Мій герб»
 - б) Техніка «Колаж»
 - в) Проективна методика «Автопортрет»

Ключові слова: особистість, арт-терапія, проективні техніки, ізотерапія, інтерпретація, інструкція.

Завдання для самостійної роботи:

1. Охарактеризуйте основні групи арт-терапевтичних технік у роботі з підлітками.
2. Складіть план-конспект арт-терапевтичного заняття для підлітків.

1. Теми для доповідей:

2. Психологічні особливості підліткового віку.
3. Тілесно-орієнтовані техніки в арттерапевтичній роботі з підлітками.

Література

Основна

1. Кокоренко В. Л. Арт-технологии в подготовке специалистов помогающих профессий / В. Л. Кокоренко. – СПб.: Речь, 2005. Кризова психологія : навч. посіб. / за заг. ред. О. В. Тімченка. – Х. : Міська друк., 2010. – 383 с.
2. Киселева М. В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе / М. В. Киселева – Речь, 2007. – 336 с.

додаткова

1. Белозорова Л. А. Арт-терапия как средство психокоррекции нарушенных эмоциональных состояний детей-дошкольников : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Л. А. Белозорова. – Курск, 2011. – 29 с.
2. Вознесенська О.Л., Сидоркіна М.Ю. Арт-терапія у подоланні психічної травми: Практичний посібник / Олена Вознесенська, Марина Сидоркіна. – К. : Золоті ворота, 2015. – 148 с.
3. Дмитріюва І. В. Корекції художнього сприйманнє розумово відсталих підлітків засобами образотворчого мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / І. В. Дмитріюва. – К., 2002. – 19 с.
4. Ленів З. Корекція порушень усного мовленнє у дітей старшого дошкільного віку засобами арт-терапії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / З. П. Ленів. – К., 2010. – 21 с.
5. Практическая арт-терапия: Лечение, реабилитация, тренинг / Под ред. А.И. Копытина. – М. : «Когито-Центр», 2008. – 288 с.

6. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога: Учеб. пособие: В 2 кн. – 2-е изд., перераб. и доп. / Е. И. Рогов – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн.1 : Система работы психолога с детьми разного возраста. – 384 с.

Семінарське заняття 7. Тема: Особливості використання методів арт-терапії із засудженими

План

1. Специфіка організації групового та індивідуального арт-терапевтичного простору в місцях позбавлення волі.
2. Особливості застосування арт-терапевтичних технік у ресоціалізації ув'язнених.
3. Арттерапевтичний практикум:
 - а) Техніка «Правопорушення, історія в картинках»
 - б) Техніка роботи з гнучкими матеріалами.
 - в) Проективна методика «Автопортрет»

Ключові слова: особистість, арт-терапія, ув'язнені, ізотерапія, інтерпретація, інструкція.

Завдання для самостійної роботи:

1. Охарактеризуйте основні групи арт-терапевтичних технік у роботі з підлітками.
2. Складіть план-конспект арт-терапевтичного заняття для підлітків.

Теми для доповідей:

1. Психотерапевтична робота з правопорушниками в теорії А. Гілроя.
2. Тілесно - орієнтовані техніки в арттерапевтичній роботі із засудженими.

Література

основна

1. Кокоренко В. Л. Арт-технологии в подготовке специалистов помогающих профессий / В. Л. Кокоренко. – СПб.: Речь, 2005. Кризова психологія : навч. посіб. / за заг. ред. О. В. Тімченка. – Х. : Міська друк., 2010. – 383 с.
2. Киселева М. В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе / М. В. Киселева – Речь, 2007. – 336 с.
3. Практическая арт-терапия: Лечение, реабилитация, тренинг / Под ред. А.И. Копытина. – М. : «Когито-Центр», 2008. – 288 с.

додаткова

1. Актуальні проблеми ресоціалізації засуджених та осіб з відхиленнями у правовій самосвідомості : матеріали VI Всеукраїнського науково-практичного семінару з міжнародною участю (Суми, 24 квітня 2014 р.) / [за ред. : Кузікової С. Б., Щербак Т.І.Щербакової І. М. та ін.]. – Суми: Вид-во Сум.ДПУ імені А.С. Макаренка, 2014. –188с.
2. Вознесенська О. Л., Сидоркіна М. Ю. Арт-терапія у подоланні психічної травми: Практичний посібник / Олена Вознесенська, Марина Сидоркіна. – К. : Золоті ворота, 2015. – 148 с.
3. *Karban B. Working as an Art Therapist in a Regional Secure Unit Art Therapy with Offenders / Liebmann M. (ed.). London: Jessica Kingsley Publishers, 1994. P. 135-164*

Семінарське заняття 8. Тема: Експресивно-творчі методики арттерапевтичної роботи з жертвами насильства

План

1. Психологічний зміст переживань осіб, які зазнали насильства.
2. Специфіка організації групового та індивідуального арт-терапевтичного в роботі із жертвами насильства
3. Особливості застосування арт-терапевтичних відновлювальних технік у роботі із жертвами насильства.
4. Арттерапевтичний практикум:
 - а) Техніка « Робота з фольгою»
 - б) Техніка роботи з вовною.

Ключові слова: особистість, арт-терапія, насильство, ізотерапія, психотравма, відновлення.

Завдання для самостійної роботи:

1. Охарактеризуйте основні етапи переживання психотравмуючої ситуації, спричиненої насильством.
2. Складіть план-конспект арттерапевтичного заняття, застосовуючи техніку роботи з фольгою.

Теми для доповідей:

1. Арттерапевтичні техніки в роботі з психотравмою за О.Вознесенською.
2. Тілесно - орієнтовані техніки в арттерапевтичній роботі із жертвами насильства.

Література

основна

1. Кокоренко В. Л. Арт-технологии в подготовке специалистов помогающих профессий / В. Л. Кокоренко. – СПб.: Речь, 2005. Кризова психологія : навч. посіб. / за заг. ред. О. В. Тімченка. – Х. : Міська друк., 2010. – 383 с.

2. Киселева М. В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе / М. В. Киселева – Речь, 2007. – 336 с.
3. Практическая арт-терапия: Лечение, реабилитация, тренинг / Под ред. А.И. Копытина. – М. : «Когито-Центр», 2008. – 288 с.

Додаткова

1. Вознесенська О. Л., Сидоркіна М. Ю. Арт-терапія у подоланні психічної травми: Практичний посібник / Олена Вознесенська, Марина Сидоркіна. – К. : Золоті ворота, 2015. – 148 с.
2. Мельник Ю. В. Надання допомоги дітям – жертвам насильства / Ю. В. Мельник, С. В. Шаргородський // Психологічна газета. – 2007. – № 8. – С. 9-20.135
3. Мінакова К. М. Основні соціально-педагогічні та психологічні характеристики жінки – жертви сімейного насилля/ К. М. Мінакова // Соціальна педагогіка. –2005. – №2. – С. 43-47.
4. Насилие в семье: особенности психологической реабилитации. – СПб. : Речь, 2004. – 153 с

Семінарське заняття 9. Тема: Застосування методів арт-терапії в реабілітації людей з проблемами психічного здоров'я

План

1. Специфіка організації групового та індивідуального арт-терапевтичного в роботі з людьми з проблемами психічного здоров'я.
2. Умови і правила проведення арттерапевтичних сесій.
3. Арт-терапевтичний практикум
 - а) Техніка «Портрет-інтерв'ю»;
 - б) Техніка «Лінія життя».
 - в) техніка зображення свого емоційного стану
 - г) техніка «Я як спільнота»
 - д) техніка «драматична арена»

Ключові слова: особистість, арт-терапія, проективні техніки, ізотерапія, інтерпретація, інструкція, проблеми психічного здоров'я.

Завдання для самостійної роботи:

1. Обґрунтуйте доцільність запрошення медперсоналу до участі в арттерапевтичних сесіях
2. Складіть основні правила групової арт-терапевтичної роботи для пацієнтів із проблемами психічного здоров'я.

Теми для доповідей:

1. Бібліотерапія як напрямок арт-терапії.
2. Техніки арт-терапевтичної роботи з вовною

Література

Основна

1. Авраменко М. Л. Використання методів арт-терапії в реабілітації людей з проблемами психічного здоров'я : метод. реком. / М. Л. Авраменко; за заг. ред. канд. мед. наук М. Л. Авраменка. – К. : – Всеукраїнський центр професійної реабілітації інвалідів –2008. –55 с.
2. Кокоренко В. Л. Арт-технологии в подготовке специалистов помогающих профессий / В. Л. Кокоренко. – СПб.: Речь, 2005. Кризова психологія : навч. посіб. / за заг. ред. О. В. Тімченка. – Х. : Міська друк., 2010. – 383 с.
3. 2. Киселева М. В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе / М. В. Киселева – Речь, 2007. – 336 с.
4. Практическая арт-терапия: Лечение, реабилитация, тренинг / Под ред. А.И. Копытина. – М. : «Когито-Центр», 2008. – 288 с.

Додаткова

1. Вознесенська О. Л., Сидоркіна М.Ю. Арт-терапія у подоланні психічної травми: Практичний посібник / Олена Вознесенська, Марина Сидоркіна. – К. : Золоті ворота, 2015. – 148 с.
2. Ионов О. А. Арт-терапие в комплексной реабилитации психически больных : автореф. дис. ... канд. мед. наук : 14.00.18 / О. А. Ионов. – М., 2005. – 23 с.
3. Дмитріюва І. В. Корекціє художнього сприйманнє розумово відсталих підлітків засобами образотворчого мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / І. В. Дмитріюва. – К., 2002. – 19 с. Мінакова К. М. Основні соціально-педагогічні та психологічні характеристики жінки – жертви сімейного насилля/ К. М. Мінакова // Соціальна педагогіка. –2005. – №2. – С. 43-47.

Семінарське заняття 10. Тема: Арт-терапія в реабілітації людей поважного віку

План

1. Специфіка організації групового та індивідуального арт-терапевтичного в роботі з людьми поважного віку.
2. Умови і правила проведення арттерапевтичних сесій.
3. Соціальний аспект арт-терапевтичних сесій з людьми похилого віку.
4. Арттерапевтичний практикум:
 - б) техніка «Завершення каракулей»; техніка «чистого листа»;
 - в) техніка «Лінія життя»;
 - В) техніка «зображення імені»;
 - Г) техніка «Родинне дерево».

Ключові слова: особистість, арт-терапія, проєктивні техніки, соціальна ізоляція, інтерпретація, інструкція, поважний вік.

Завдання для самостійної роботи:

1. Особливості арт-терапевтичної роботи з пацієнтами, що страждають на деменцію.
2. Складіть основні правила групової арт-терапевтичної роботи з людьми похилого віку.

Теми для доповідей:

1. Психологічні особливості людей поважного віку
2. Застосування ар терапевтичних технік із паліативними пацієнтами похилого віку.

Література

основна

1. Кокоренко В.Л. Арт-технологии в подготовке специалистов помогающих профессий / В.Л. Кокоренко. – СПб.: Речь, 2005. Кризова психологія : навч. посіб. / за заг. ред. О. В. Тімченка. – Х. : Міська друк., 2010. – 383 с.
2. Киселева М. В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе / М. В. Киселева – Речь, 2007. – 336 с.
3. Практическая арт-терапия: Лечение, реабилитация, тренинг / Под ред. А.И. Копытина. – М. : «Когито-Центр», 2008. – 288 с.

додаткова

1. Вознесенська О. Л., Сидоркіна М. Ю. Арт-терапія у подоланні психічної травми: Практичний посібник / Олена Вознесенська, Марина Сидоркіна. – К. : Золоті ворота, 2015. – 148 с.
2. Солейко Л. П., Солейко О. В. Медицина в літературі та живописі. – Вінниця: Нова книга, 2007. – 256 с
3. Киселева М. В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе / М. В. Киселева – Речь, 2007. – 336 с
4. Лебедева Л. Д. «Практика арт-терапии: подходы, диагностика». / Л.Д. Лебедева СПб. : Речь, 2003.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Самостійна робота студентів з дисципліни «Основи арт-терапії» має важливе значення при підготовці фахівців фізичної реабілітації, сприяє оволодінню майбутніми фахівцями з соціальної роботи знаннями, уміннями та навичками, що можуть бути застосовані в різних контекстах роботи.

Самостійна робота має характер пошуково-аналітичної і наукової роботи. Завдання, які виникають у студентів у процесі самостійної роботи, сприяють мисленню, формуванню умінь та навичок. Завдання для самостійної роботи поглиблюють та закріплюють знання та уміння, які студенти отримують на лекціях та семінарських заняттях.

9 Самостійна робота

№ п.п.	Тема	Кількість годин
1	Теоретичні аспекти і проблеми арт-терапії 3. Розкрийте основні особливості арт-терапії як напрямку психотерапії. 4. Охарактеризуйте педагогічну модель застосування арт-терапії.	6
2	Терапевтичні та діагностичні можливості методу арт-терапії 1. Розкрийте основні особливості арт-терапії як напрямку психотерапії. 2. Охарактеризуйте педагогічну модель застосування арт-терапії.	6
3	Використання методів арт-терапії у соціальній реабілітації особистості. 1. Розкрийте основні особливості медичного напрямку арт-терапії в соціальній реабілітації особистості. 2. Складіть план-конспект арт-терапевтичного заняття у роботі з ненормативною кризою особистості.	6
4	Моделі та завдання арт-терапії 1. Охарактеризуйте основні групи проєктивних методик. 2. Складіть план-конспект арт-терапевтичного заняття із застосуванням проєктивних технік.	8
5	Основні форми групової арт-терапії 3. Порівняйте особливості роботи арт-терапевта з дітьми молодшого шкільного віку та дошкільниками. 4. Складіть план-конспект арт-терапевтичного заняття по корекції дитячих страхів	8
6	Проєктивний підхід в інтерпретації образотворчої продукції. Охарактеризуйте основні групи проєктивних методик. 2. Складіть план-конспект арт-терапевтичного заняття із застосуванням проєктивних технік.	6
7	Особливості індивідуальної та групової арт-терапії з дітьми, підлітками. 1. Охарактеризуйте основні групи арт-терапевтичних технік у роботі з підлітками.	6

	2. Складіть план-конспект арт-терапевтичного заняття для підлітків.	
8	Експресивно-творчі методики артерапевтичної роботи з жертвами насильства. 1. Охарактеризуйте основні етапи переживання психотравмуючої ситуації, спричиненої насильством. 2. Складіть план-конспект арттерапевтичного заняття, застосовуючи техніку роботи з фольгою.	8
9	Арт-терапія в реабілітації особливо вразливих груп населення. 1. Обґрунтуйте доцільність запрошення медперсоналу до участі в арттерапевтичних сесіях 2. Складіть основні правила групової арт-терапевтичної роботи для пацієнтів із проблемами психічного здоров'я.	6
	Разом годин	90

Теми для доповідей-презентацій

3. Поняття проєкції в теорії Г. Мюррея.
4. Драматерапія як напрямок арт-терапії.
5. Поняття нормативної і ненормативної кризи.
6. Музикотерапія як напрямок арт-терапії.
7. Психологічні особливості підліткового віку.
8. Тілесно-орієнтовані техніки в арттерапевтичній роботі з підлітками.
9. Психологічні особливості молодшого шкільного віку.
10. Технологія створення арт-терапевтичної казки.
11. Артерапевтичні техніки в роботі з психотравмою за О. Вознесенською.
12. Тілесно - орієнтовані техніки в арттерапевтичній роботі із жертвами насильства.
13. Бібліотерапія як напрямок арт-терапії.
14. Техніки арт-терапевтичної роботи з вовною.
15. Історія розвитку арт-терапії.
16. Значення кольору в арт-терапії.
17. Пісочна терапія як напрямок арт-терапії.
18. Арттерапевтичні можливості фототерапії.

6 МЕТОДИ НАВЧАННЯ

При вивченні дисципліни використовуються такі методи навчання: інтерактивні лекції, анотування психологічної літератури, проведення арт-терапевтичних тренінгів, дебатів, підготовка реферативних завдань та доповідей, виконання завдань для самостійної роботи, тестові завдання для самоконтролю до змістових модулів I-IV (відповідно до методичного

забезпечення дисципліни). Складання психологічних словників з окремих тем за ключовими словами.

Під час лекцій аналізуються проблемні ситуації, організовується зворотний зв'язок з аудиторією шляхом формулювання запитань і стислих відповідей з обох сторін. На семінарських заняттях розглядаються теоретичні положення відповідно до тематичного плану занять, докладно розбираються приклади.

7 МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Поточний контроль проводиться шляхом спілкування із студентами під час лекцій, семінарських занять та консультацій, а також опитувань студентів в ході семінарських занять, виконання письмових робіт, поточного експрес-контролю та підсумкового тестування рівня навчальних досягнень. Складання екзамену є обов'язковим елементом підсумкового контролю знань для студентів, які претендують на оцінку «добре» або «відмінно».

Протягом часу вивчення першого змістового модулю студенти готують анотацію на прочитану наукову книгу (розділ) чи статтю з тематики дисципліни.

Контрольна і самостійна роботи проводяться відповідно за темами «Організація арт-терапевтичного простору», «Застосування методів арт-терапії в соціальній сфері з різними групами населення» під час першого і другого змістового модулю.

Самостійна підготовка і участь студентів у проведенні арт-терапевтичного тренінгу за темою «Застосування методів арт-терапії в соціальній сфері з різними групами населення» відбувається під час вивчення третього змістового модулю. Наприкінці вивчення кожного змістового модулю проводиться підсумковий тестовий контроль знань студентів. Для підвищення модульної оцінки студент за бажанням пише реферат (лише 1 протягом вивчення курсу) на тематику дисципліни «Основи арт-терапії», який здає на перевірку викладачеві і усно захищає на семінарському занятті.

Варіанти завдань до самостійної та контрольної робіт, підсумкові модульні тести, теми рефератів знаходяться в пакеті документів на дисципліну. Результати самостійної та контрольної роботи, оцінка підсумкового контролю є складовою модульних оцінок. Модульні оцінки доводяться до відома студентів до початку сесії. Студенти наприкінці вивчення дисципліни складають залік, в результаті чого можуть підвищити свою оцінку набравши максимально 40 балів.

У випадку, якщо студент протягом семестру набрав 60 балів, він за своїм бажанням може отримати оцінку «задовільно» за результатами поточного та модульних контролів. Екзаменаційні білети знаходяться в пакеті документів на дисципліну.

8 ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Місце і роль Арт-терапії серед напрямків що ґрунтуються на мистецтві.

2. Особливості психотерапевтичних відносин в арт-терапії.
3. Проблема інтерпретація художньої продукції в арт-терапії.
4. «Золоті правила» арт-терапевтичного обговорення художньої продукції.
5. Основні підходи в класифікації форм арт-терапії.
6. Особливості індивідуальної арт-терапії.
7. Особливості групової арт-терапії. Види арт-терапевтичних груп: (студійна відкрита група; аналітична закрита група; тематично орієнтована група).
8. Основні форми групової арт-терапії. Загальна характеристика етапів розвитку психотерапевтичної групи.
9. Сутність психоаналітичного підходу в арт-терапії. Основні положення З.Фрейда про несвідоме. Мистецьке фантазування як прояв несвідомого.
10. Аналітична теорія К.Г.Юнга: основні положення про структуру психічного. Архетип і його види. Прояви архетипів у художній діяльності.
11. Психологічна сутність і функції символу в арт-терапевтичній діяльності.
12. Характеристика проєктивних технік.
13. Умови проведення і інтерпретація техніки «Моя сім'я».
14. Арт-терапевтична робота з людьми похилого віку.
15. Арт-терапевтична робота з психіатричними пацієнтами.
16. Арт-терапія в роботі з правопорушниками.
17. Експериментально-творчі арт-терапевтичні методики у роботі з жертвами насильства.
18. Арт-терапія в роботі з дітьми і підлітками.
19. Символіка кольорів в арт-терапії.
20. Техніка «Мандала», мета, завдання, алгоритм проведення.
21. Арт-терапевтична техніка «Колаж», мета, завдання, алгоритм проведення.
22. Арт-терапевтична техніка «Герб», мета, завдання, алгоритм проведення.
23. Арт-терапевтична техніка «Лінія життя», мета, завдання, алгоритм проведення.
24. Принципи роботи з асоціативними метафоричними картами.
25. Проєктивна методика «Людина під дощем», мета, завдання, інтерпретація.
26. Арт-терапевтична казка, мета, завдання, алгоритм проведення.
27. Принципи роботи з тривимірними матеріалами.
28. Арт-терапевтичні техніки «Лінії конфліктів» та «Карта емоцій».
29. Лялькотерапія як напрямок психокорекції негативних емоційних станів.
30. Техніка «Маска», мета, завдання, алгоритм проведення.
31. Пісочна терапія як напрям арт-терапії.
32. Ізотерапія як напрям арт-терапії.
33. Драматерапія як напрям арт-терапії.
34. Музикотерапія як напрям арт-терапії.

9 РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Модуль за тематичним планом дисципліни та вид контролю		Кількість балів	
Модуль 1. Змістовий модуль 1. Арттернія як напрям в психотерапії		0... 20	
1		2	3
1	Повнота ведення конспектів	0.....	2
2	Підготовленість до практичних занять	0.....	8
3	Результат поточного контролю	0.....	10
Модуль 2. Змістовий модуль 2. Організація арттерапевтичного простору		0..... 20	
1	Повнота ведення конспектів	0.....	2
2	Підготовленість до практичних занять.	0.....	4
3	Участь у тренінгу «Надання першої психологічної допомоги»	0.....	4
4	Результат поточного контролю	0.....	10
Модуль 3. Змістовий модуль 3. Застосування методів арт-терапії в соціальній сфері з різними групами населення		0... 20	
1	Повнота ведення конспектів	0.....	2
2	Підготовленість до практичних занять	0.....	8
3	Результат поточного контролю	0.....	10
	залік	0	40
Зважена семестрова оцінка		0... 100	

10 ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11 МІНІМАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ЗНАНЬ ТА ВМІНЬ

З тими студентами, які до проведення підсумкового семестрового контролю не встигли виконати всі обов'язкові види робіт та мають підсумкову оцінку від 35 до 59 балів (за шкалою оцінювання), проводяться додаткові індивідуальні заняття, за результатами яких визначається, наскільки глибоко засвоєний матеріал, та чи необхідне повторне вивчення дисципліни.

Дисципліну можна вважати такою, що засвоєна, якщо здобувач вищої освіти:

1) знає:

- основні теоретичні підходи до вивчення кризових ситуацій в сучасній психологічній науці;
- особливості протікання психологічних станів в кризових ситуаціях;
- психологічні механізми подолання кризових ситуацій;
- основні підходи до надання психологічної допомоги різним верствам населення, які постраждали від кризової ситуації;
- міжнародні норми та Законодавство України у сфері безпеки життєдіяльності населення, системи управління охороною праці та цивільного захисту населення.

2) вміє:

- користуватись отриманими базовими теоретичними положеннями для здійснення психологічного аналізу криз розвитку та ситуативних криз;
- враховувати витоки (причини) і специфіку різних типів криз у побудові системи заходів, спрямованих на реадаптацію людини у стані життєвої кризи;
- надавати первинну психологічну підтримку та допомогу людям, що опинилися в скрутних життєвих обставинах;
- володіти прийомами та техніками надання соціально-психологічної допомоги особистості в кризових ситуаціях;
- бути здатним до ініціативності, відповідальності, та навичок до превентивного і аварійного планування, управління заходами безпеки професійної діяльності, приймати рішення у складних непередбачуваних ситуаціях.
- оцінювати динаміку поведінки й психічний стан людей, які зазнали впливу стихійних лих і технічних катастроф;

12 ГЛОСАРІЙ

Аналітична закрита група – арт-терапевтична група, орієнтована в основному на роботу з неусвідомлюваними психічними процесами її учасників. Слово «закрита» в назві означає, що протягом всього часу склад групи залишається постійним.

Аніма – неусвідомлена жіноча сутність чоловіка, що персоніфікується у сновидіннях і творчості образами жінок.

Анімус – неусвідомлена чоловіча сутність жінки, що персоніфікується у сновидіннях і творчості образами чоловіків.

Арт-терапія – це динамічна система взаємодії між учасником (дитиною, дорослим), продуктом його образотворчої творчої діяльності і арт-терапевтом (психологом, педагогом) в арт-терапевтичеському просторі.

Арт-терапевтичний процес – це безперервна трибічна комунікація і динамічна взаємодія між трьома основними її елементами або учасниками – пацієнтом, арт-терапевтом і матеріалом або продуктом образотворчої діяльності.

Архетип (грец. arche – початок, typos – відбиток) – ідеальна, пуста форма, наділена енергетичною силою, що походить з неусвідомленого і формує уявлення.

БААТ – Британська Асоціація Арт-терапевтів, що з'явилась у 1963 році.

Воно – поняття, що використовується в класичному психоаналізі для позначення первинного енергетичного джерела психіки, що є сферою інстинктів.

Гра – одна з психічних реальностей, що характеризується вільною діяльністю і протистоїть серйозному.

Душевний образ – психічний образ, що формується у сфері усвідомленого відповідно до статевої приналежності людини.

Емпатія – це розуміння емоційного стану іншої людини за допомогою співпереживання і проникнення у її внутрішній світ.

Індивідуальне неусвідомлене – сукупність всіх психічних явищ суб'єктивного характеру, що не належать до свідомості, тобто характеризуються відсутністю над потягами та інстинктами.

Індивідуація (лат. individuation – неподільність – розвиток психологічного індивіда як цілісної істоти, спрямований на виокремлення з колективної психології).

Інстинкт (з лат. – *instinctus* – спонукання) – психічні прояви вроджених тілесних станів збудження, що виявляються у вигляді бажань.

Інтерпретація – (від лат. interpretatio – тлумачення, роз'яснення) – загальнонауковий метод з фіксованими правилами перекладу формальних символів і понять на мову змістовного знання.

Колективне неусвідомлене – психічна спадщина людської еволюції, наявна у психічній структурі кожної людини.

Контрперенесення – проектування терапевтом своїх проблем на наданий клієнтом матеріал, який пов'язаний з перенесенням, так і не пов'язаний з ним.

Над-Я – поняття класичного психоаналізу на позначення психічного утворення, яке формується під впливом сімейного, а згодом – цілісного культурного вихання (національних традицій, вимог соціального середовища тощо).

Перенесення – це несвідомі тенденції і фантазії, які виникають в психіці пацієнта в процесі аналізу у вигляді серії ситуацій, що відображають його дитячий досвід спілкування з найбільш близькими йому людьми, але що відносяться вже не до минулому, а до особи аналітика в сьогоденні.

Персона (лат. *persona* – акторська маска) – компромісне утворення, що виникає внаслідок пристосування індивідуальності до соціуму, тобто соціальна роль людини, зумовлена суспільними правилами поведінки.

Підхід формаліста – аналіз різних формальних характеристик художньої роботи, їх ретельний опис, але не інтерпретація.

Проективна техніка – це група методик, призначених для діагностики особистості, для яких характерний глобальний підхід до оцінки особистості, а не виявлення окремих її рис.

Психічний конфлікт – зіткнення різноспрямованих сил психіки, що потребує розв'язання.

Психологічний опір – явище, при якому клієнт прямо чи опосередковано противиться зміні своєї поведінки або відмовляється обговорювати, згадувати, або думати про очевидно значущі переживання.

Особистий підхід – аналіз особливостей психічного розвитку клієнта, історії його життя і захворювання, сімейної системи, захисних механізмів, архетипических проявів, сильних і слабких сторін особи.

Самість – архетип цілісності, який у сновидіннях, фантазуваннях, міфології та релігії виявляється у формі об'єднувального символу.

Символ (від грецького *symbolon* – умовний знак) – образ, що є представником інших багатозначних образів, змісту та відношень.

Соціокультурний підхід – аналіз пов'язаних з етнічною, класовою, демографічною, релігійною і так далі приналежністю клієнта впливів на процес і результати його образотворчої діяльності, включаючи патогенні соціокультурні впливи.

Студійна відкрита група – умови її роботи чимось нагадують художню студію, в ній відсутній постійний склад і на будь-якому етапі роботи до групи можуть приєднуватися нові учасники.

Сублімація – спрямування енергії в іншому, відмінному від прямого задоволення потреби напрямку, називається.

Тематично орієнтована група – арт-терапевтична група, що припускає великий ступінь структурованості, яка досягається, головним чином, за рахунок використання тим, що зачіпають загальні інтереси і проблеми учасників.

Тінь – сукупність низьких, примітивних несвідомих бажань і потягів людини, що конфліктують зі свідомістю.

Фантазування – психічна діяльність, спричинена внутрішнім потягом до задоволення несвідомого бажання шляхом створення образних уявлень.

Я – поняття класичного психоаналізу на позначення психічної інстанції, яка прагне контролювати всі психічні процеси.

Ядро Я-концепції – самість, автентичність людини, що відрізняє її від інших людей і зберігається протягом усього життя; основні уявлення про себе.

Я-концепція – відносно стійка, більш-менш усвідомлена система уявлень особистості про себе, яка переживається нею як неповторна і є основою її самовизначення у світі, взаємодії з іншими людьми, ставлення до себе.

Я-образ – результат усвідомлення глибинної суті людини, що дає змогу відрізнити себе від інших людей.

13 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Авраменко М. Л. Використання методів арт-терапії в реабілітації людей з проблемами психічного здоров'я : метод. реком. / М. Л. Авраменко; за заг. ред. канд. мед. наук М. Л. Авраменка. – К. : – Всеукраїнський центр професійної реабілітації інвалідів –2008. –55 с.
2. Вознесенська О.Л., Сидоркіна М.Ю. Арт-терапія у подоланні психічної травми: Практичний посібник / Олена Вознесенська, Марина Сидоркіна. – К. : Золоті ворота, 2015. – 148 с.
3. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании: учеб. пособие для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений / Е. А. Медведева, И. Ю. Левченко, Л. Н. Комиссарова, Т. А. Добровольская. – М. : Издательский центр «Академи», 2001. – 248 с.
4. Киселева М. В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе / М. В. Киселева. –Изд. Речь, СПб, 2007 – 480 с.
5. Копытин А. И. Тренинг по фототерапии / А.И. Копытин. – СПб.: Издательство «Речь», 2003, – 25-27 с.
6. Копытин А. И. Основы арт-терапии / А. И. Копытин. – СПб.: Лань, 2010. – 347 с
7. Копытин А. И. Теория и практика арт-терапии / А. И. Копытин. – СПб.: Питер, 2011.- 392 с
8. *Case C, Dalley T. The Handbook of Art Therapy. London & New York: Tavistock / Routledge, 1992.*

Допоміжна

1. Авраменко М. Л. Використання методів арт-терапії в реабілітації людей з проблемами психічного здоров'я: метод. реком. / М. Л. Авраменко ; за заг. ред. канд. мед. наук М. Л. Авраменка. – К. : – Всеукраїнський центр професійної реабілітації інвалідів – 2008. – 55 с.

2. Алексеева Л. С. О насилии над детьми в семье / Л. С. Алексеева // Социологические исследования. – 2003. – № 4. – С. 24-25.
3. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании : учеб. пособие для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений / Е. А. Медведева, И. Ю. Левченко, Л. Н. Комиссарова, Т. А. Добровольская. – М. : Издательский центр «Академиє», 2001. – 248 с.
4. Беллак Л. О проблемах концепции проекции. теория апперцептивного искажения/ Л. Беллак // Проективная психология. – М. : Апрель Пресс, Изд-во Эксмо-Пресс, 2000. – с. 10–29.
5. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. / Л. И. Божович – СПб. : Питер, 2008. – 400 с.
6. Бондаровська А. Що ми можемо зробити, щоб запобігти домашньому насильству / А.Бондаровська. – К. : СДМ – Студіо, 1999. – 64 с.
7. Бурлачук Л. Ф. введение в проективную психологию. / Л. Ф. Бурлачук – Киев: Ника-центр, 1997. 128с.
8. Бурлачук Л. Ф. введение в проективную психологию. / Л. Ф. Бурлачук – Киев: Ника-центр, 1997. – 128 с.
9. Бурно Е. Терапия творческим самовыражением / Е. Бурно. – М. : Медицина, 1989. – 480 с.
10. Венгер А. Психологические рисуночные тесты: Иллюстрированное руководство / А. Венгер – М. : Изд-во «владос-Пресс», 2005. – 160 с.
11. Выготский Л. С. Педагогическая психология/ Л. С. Выготский; под ред. В. В. Давыдова. – М. : Педагогика, 1991. – 480 с.
12. Горбатов Д. С. Практикум по психологическому исследованию: Учебное пособие. / Д. С. Горбатов. – Самара: Издательский дом «БАХРАХ-М», 2003.
13. Даниленко О. В. Семнадцать тезисов о культуре и душевном здоровье/ О. В. Даниленко // Исцеляющее искусство. – 1998. – Том 1. №. – С. 22-28.
14. Дети социального риска и их воспитание : учебно-методич. пособие / [Под науч. ред. Л. М. Шипицыной]. – СПб. : Речь, 2003. – 144 с.
15. Диагностика в арт-терапии. Метод «Мандала» / Под ред.. А. И. Копытина. СПб. : Речь, 2002.
16. Дилео Д. Детский рисунок: диагностика и интерпретация. М.: Апрель Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001.
17. Дмитріюва І. В. Корекції художнього сприйманнє розумово відсталих підлітків засобами образотворчого мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / І. В. Дмитріюва. – К., 2002. – 19 с.
18. Закон України «Про соціальні послуги» : від 19 червня 2003 р. ; із змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-15>.
19. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д., Грабенко Т. М. Практикум по креативной терапии. СПб. : Речь; ТЦ Сфера, 2001.
20. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д., Кудзилов Д. Б. Психодиагностика через рисунок в сказкотерапии. – СПб. : Речь, 2003. – 144 с.

21. Киселева М. В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе. – Речь, 2007. – 336 с.
22. Кокоренко В. Л. Арт-технологии в подготовке специалистов помогающих профессий. СПб. : Речь, 2005.
23. Копытин А. И. Основы арт-терапии / А. И. Копытин. – СПб. : Изд-во «Лань», 1999. – 256 с.
24. Копытин А. И. Теория и практика арт-терапии. / А. И. Копытин. – СПб., 2002.
25. Красный Ю. Е. Арт - всегда терапия / Ю. Е. Красный. – 2006. – 336 с.
26. Лановой В. Е. Метод «Напишите рассказ». Диагностика, терапия и прогноз". СПб. : Речь, 2006.
27. Лебедева Л. Д. , Энциклопедия признаков и интерпретаций в проективном рисовании и арт-терапии / Людмила Дмитриевна Лебедева, Юлия Владиславовна Никонорова, Наталья Анатольевна Тараканова. – СПб. : Речь, 2006. – 336 с.
28. Лебедева Л.Д. «Практика арт-терапии: подходы, диагностика». СПб. : Речь, 2003.
29. Ленів З. Корекція порушень усного мовленнє у дітей старшого дошкільного віку засобами арт-терапії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / З. П. Ленів. – К., 2010. – 21 с.
30. Либин А. В. Психографический тест: конструктивный рисунок человека из геометрических форм / А. В. Либин.– М.: Эксмо, 2008.– 368 с.
31. Маховер К. Проективный рисунок человека / К. Маховер. Пер. с англ.– М.: Смысл, 2000. – 154 с.
32. Медведева Е. А. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании : учеб. для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений / Е. А. Медведева, И. Ю. Левченко, Л. Н. Комиссарова, Т. А. Добровольская. – М. : Академия, 2001. – 248 с.
33. Мельник Ю. В. Надання допомоги дітям – жертвам насильства / Ю. В. Мельник, С. В. Шаргородський // Психологічна газета. – 2007. – № 8. – С. 9-20.135
34. Мінакова К. М. Основні соціально-педагогічні та психологічні характеристики жінки – жертви сімейного насилля/ К. М. Мінакова // Соціальна педагогіка. –2005. – №2. – С. 43-47.
35. Насилие в семье: особенности психологической реабилитации. – СПб. : Речь, 2004. – 153 с.
36. Остер Д. Рисунок в психотерапии. / Д. Остер, П.Гоулд – М. : ВИНТИ,2000. – 153 с.
37. Осухова Н. Применение психодрамы в психотерапии с детьми, пережившими насилие [Электронный ресурс] / Наталия Осухова // Школьный психолог – Первое сентября : метод. газета для учителей. – 2000. – № 43. – Режим доступа : http://psy.1september.ru/view_article.php?ID=200004306
38. Практикум по арт-терапии // Под ред. А. И. Копытина. – СПб. : Изд-во «Питер», 2000. – 448 с.

39. Практическая арт-терапия: Лечение, реабилитация, тренинг / Под ред. А.И. Копытина. – М. : «Когито-Центр», 2008. – 288 с.
40. Проективная психология / Пер. с англ. – М. : Апрель Пресс, Изд-во ЭКс-Мо-Пресс, 2000. – 528 с.
41. Романова Е. С. Графические методы в психологической диагностике. / Е. С. Романова О. Ф. Потемкина – М.: Дидакт, 1992.– 256 с.
42. Савчук О. М. Стратегії роботи із співзалежними жінками, які зазнають насилля в сім'ї / О. М. Савчук // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – №4. – С. 51-60.
43. Соколова Е. Т. Проективные методики исследования личности/ Е. Т. Соколова – М. : МГУ, 1980.–68 с.
44. Степанов С. С. Диагностика интеллекта методом рисуночного теста. М.: МИП
45. Сусанина И. М. Введение в арт-терапию/ Сусанина И. М. Когито, 2007. – 528 с.
46. Титаренко О. І. Використання арт-терапії в психолого-педагогічному супроводі освітнього процесу [Електронний ресурс] / О. І. Титаренко // Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – Режим доступу : http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp6/tytarenko.pdf.
47. Франк Л. Проективные методы изучения личности / Л. Франк // Проективная психология. – 2000.– с. 68-83
48. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи: навч. посіб. / В. М. Шахрай. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 464 с.
49. Штейнхардт Л. Юнгианская песочная психотерапия / Л. Штейнхардт СПб.: Питер, 2001. – 264 с.

14 Інформаційні ресурси

<http://www.nbuv.gov.ua/>- Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.

<http://hklb.npu.edu.ua/>- Наукова бібліотека національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова.

<http://www.koob.ru/>- електронна бібліотека «Куб».

<http://upsihologa.com.ua/>- портал професійних психологів України «У психолога».

<http://www.twirpx.com/library/>- електронна російськомовна бібліотека

<http://pl.bookos.org/>- електронна англкомовна бібліотека

[www // Art therapy Online: ATOL Heather Tuffery](http://www.arttherapyonline.com/)

Арт-терапевтичний практикум

1. «Мандала»

Одним з найбільш цікавих та сучасних технік в зображувальній терапії є «Мандала».

Мандала – в перекладі із санскриту – «коло» або «центр». Малюнок її симетричний: зазвичай він є колом з вираженим центром. «Коли людина малює мандалу, вона малює свій внутрішній світ зараз, стан, самовизначення, себе сьогоднішню, поза соціумом, свою духовну суть. Вона відповідає на екзистенціальні питання: «Хто я? Де я? Звідки я?Куди я?». Коли отримано відповідь на перші два запитання, відбувається переоцінка ситуації. Це і дає найсильніший психотерапевтичний ефект.

Можливості:

- Вивчення групових взаємин (створення індивідуальних мандал у групі з подальшим створення колективної композиції);
- Об'єднання групи на основі духовного зближення, колективної творчості;
- Розвиток творчих здібностей.

Правила реалізації техніки:

- Накресліть коло.
- Потім, почавши з центру, заповніть зображенням увесь його внутрішній простір.
- Намалюйте що – не будь в центрі кола, на деякий час зосередьтесь на цій частині зображення, і вона підкаже вам, що намалювати далі.
- У процесі роботи можна зробити акцент на тому, що кожна робота унікальна, учасники створюють те, що не існувало ніколи раніше.
- Після завершення малювання учасникам групи, як правило, пропонують дати назву своїй роботі й описати свої почуття та асоціації, пов'язані з малюнком і процесом його створення.

Приклади мандал

II Колаж

Колаж – фр., «наклеювання» - технічний прийом в образотворчому мистецтві, наклеювання на яку – не будь основу матеріалів, що відрізняються від неї за кольором і фактурою.

На відміну від малюнка, колаж передбачає велику свободу автора у виконанні, наприклад, наклеєні картинки можуть виходити за край основи, клеїться один на одного, складатися гармошкою, тощо. Якщо немає ножиць, картинка може «витинати» руками, надавши їм потрібної форми. Головне в колажі – не акуратність, а можливість виразити свої думки, ідеї, свій погляд і своє розуміння теми.

Можливі теми для колажу:

- «Такий я (реклама себе)».
- «Моя група»,
- «Таким мене бачать інші люди».
- «Такий я у групі»,
- «Мої мрії»,
- «Лідер – це...» тощо.

Після використання колажів учасники вивішують свої роботи на стіну, і починається обговорення:

- Кожен учасник (чи представник від групи, якщо це груповий колаж) представляє свою роботу; учасники коментують, що саме вони хотіли показати цим колажем, озвучують свою ідею (ідею групи);
- Виявляють своє емоційне ставлення до процесу складання колажу й до результату.

Використання техніки «колаж»:

- Сприяє розвитку художніх здібностей та підвищенню самооцінки;
- Виявляє оригінальність і унікальність учасника групи;
- Дає соціально прийнятний вихід агресивності й іншим негативним почуттям.

Арт – технологія «Колаж» є ефективним екологічним методом роботи з особою і групою, може застосовуватися в різних напрямках діяльності психолога, як у терапії, діагностиці, так і у сфері викладання і навчання.

III. Монотипія

Ця техніка дає змогу кожному залишитися самим собою, не відчувати незручності, що хтось не вміє малювати або придумувати сюжет малюнка. Техніка «Монотипія» - це особливий вид комунікації, унікальний спосіб виразити те, що важко зробити словом.

Правила використання цієї техніки дуже прості. Необхідно мати фарбу, акварель та гуаш, серветки, пензлі та коробки з під дисків. Процес використання техніки починається з того, що фарбу наносимо на коробку з під диска і розмазуємо на аркуші так. Як нам заманеться. Після завершення малювання учасникам групи, як правило, пропонують дати назву своїй роботі й описати свої почуття й асоціації, пов'язані з малюнком та процесом його створення.

Для роботи з групою обирають вільну тему. Учасникам пропонували проаналізувати свої малюнки та описати свої почуття.

Під час обговорення робіт мі можна було встановити, що членам групи було складно обрати назву або асоціацію, пов'язану з малюнком. Деякі не

могли визначитися, на що схожий малюнок, а інші, навпаки, захоплювалися цією роботою.

IV Герб

Ідеї використовувати середньовічну атрибутику – герби й гасла роду – втілені у психологічних процедурах, розроблених ведучими тренінгів різних напрямків.

Гасло й герб є символами, які дають можливість людині в лаконічній формі відобразити життєву філософію і своє кредо. Це один із способів змусити людину замислитися, сформулювати, описати і подати іншим найголовніші ідеї своїх світоглядних позицій».

Інструкція: «Давайте трохи пофантазуємо. Уявімо, що ми всі належимо до знатних і давніх родів та запрошені на святковий бал у середньовічний королівський замок. Благородні лицарі та прекрасні дами під'їжджають до воріт замку у каретах, на дверцятах яких красуються герби та гасла, що підтверджують дворянське походження їхніх володарів. То що ж це за герби та якими гаслами вони супроводжуються? Справжнім середньовічним дворянам було значно легше: будь – хто з їхніх предків вирізнявся справжнім подвигом, котрий його славив. Його нащадки отримували ці геральдичні атрибути у спадок та не замислювалися над тим, якими повинні бути їхні герби та гасла. А нам є потреба самим попрацювати над складанням своїх геральдичних знаків.

На великих аркушах паперу за допомогою фарб або фломастерів вам треба буде відобразити свій особистий герб і гасло. Придумайте щось цікаве, що точно відбиває зміст ваших життєвих спрямувань, позицій, розуміння себе. В ідеалі людина, яка зрозуміла символіку вашого герба та прочитала ваше гасло, зможе чітко зрозуміти з ким має справу.»

Після закінчення роботи учасники групи представляють свої герби та гасла. Під час виставки вони можуть ставити уточнювальні запитання один одному. Після представлення своїх робіт відбувається обговорення усієї справи.

Приклад програми арт-терапевтичного тренінгу

1. 1. Вступна частина

Мета: Знайомство учасників групи, ознайомлення з правилами тренінгу, дослідження особистісних особливостей учасників, постановка особистісних цілей та завдань на час тренінгу. Розвиток рефлексії. Встановлення атмосфери взаємодовіри. Ознайомлення з правилами групи.

1.2. Вправа «Знайомство»

Мета: Знайомство учасників групи, розвиток навичок рефлексії, встановлення доброзичливої атмосфери, вміння дистанціюватись від «проблемного» Я, набуття впевненості в собі. Актуалізація, вираз і усвідомлення почуттів. Розвиток міжособистісної компетентності та навички в включення в спільну діяльність. Усвідомлення спільності проблем і досвіду і досягнення взаєморозуміння. Зміцнення «Я» і особистих кордонів. Надання взаємної емоційної підтримки. Дослідження власних цінностей, потреб і установок. Актуалізація і усвідомлення дезадаптивних паттернів поведінки і мислення в міжособистісних контактах, а також латентних потреб, ролей і якостей особистості. Розкриття творчих здібностей. Використання даної техніки в групі сприяє саморозкриття учасників і їх зближенню

Учасникам групи пропонується принести з дому фотографії зі своїм зображенням. В ході заняття вони утворюють пари і деякий час спілкуються один з одним, розповідаючи про свої заняття, інтереси та захоплення. Після цього вони переходять до створення «портретів» один одного. Для цього вони повинні використовувати як одну з готових фотографій партнера, так і різні образотворчі матеріали і засоби, в тому числі матеріали для створення колажу.

При цьому, виходячи з того, що вони дізналися один про одного, а також зі своїх вражень про партнера, вони повинні якомога точніше передати його індивідуальні особливості, заняття, інтереси і захоплення. Портрет, таким чином, створюється в змішаній техніці і може являти собою плакат чи іншу образотворчу продукцію. Після того як «портрети» будуть створені, партнери повинні представити один одного групі, демонструючи те, що вони створили, і доповнюючи це своїми коментарями.

Інший варіант цієї техніки пов'язаний з фотографуванням партнерами один одного. Як і в вище сказаному варіанті, цього може передувати бесіда. Велике значення при створенні фотопортреті можуть мати поза, вираз обличчя, костюм, різні аксесуари і навколишнє оточення, - вони допомагають передати характер людини і його стан

Це може зажадати відповідної підготовки, тому сама зйомка може проводитися на наступному занятті.

При підготовці до зйомки той, хто знімає, може розповісти тому, чий портрет він збирається робити, яким він його «бачить», і дізнатися, наскільки його сприйняття партнера відрізняється від сприйняття партнером самого себе. Можливі випадки, коли особа зображена буде заперечувати проти того, яким чином його збираються представити на портреті, тому ведучий повинен спостерігати за міжособистісної динамікою. Після того як портрети будуть створені, відбувається їх показ і обговорення в групі.

Примітка Даною технікою найкраще користуватися на початковому етапі роботи групи.

Можливий варіант, коли учасникам пропонується створити на листочках А.4 свій профіль в соціальній мережі. Під фото розміщено інформацію за наступними питаннями:

- що я ціную в собі, чим я можу пишатись;
- що я вмю робити найкраще;
- що для мене є головним в житті.

1.3.Руханка «Спільна ознака»

Час: 5 хвилин.

Мета: встановлення доброзичливої атмосфери, розширення знань про інших учасників, зняття емоційної напруги.

Ведучий пропонує помінятися місцями тим хто любить полуничне морозиво, хто дивиться серіал «Друзі», хто любить розв'язувати головоломки й т.п.

1.4. Вправа «Фотоколаж студентське життя»

Мета: Розвиток навичок рефлексії, усвідомлення проблем соціально-психологічної дезадаптації, пошук шляхів вирішення.

Матеріали: ватман, клей, ножиці, кольорові олівці, фото, вирізки із журналів, фотоапарат, ноутбук, проектор.

Учасники діляться на дві групи та їм пропонується створити фотоколаж за наступними темами: «Радощі студентського життя» та «Труднощі студентського життя». Потім відбувається обговорення. В ході обговорення доречне інформаційне повідомлення тренера про особливості процесу соціально-психологічної дезадаптації. Також важливим є обговорення, хто яку роль виконував в команді, що було найлегше, що найважче. Ці моменти обговорення учасники підкріплюють обраними фото, зробленими вже на сьогоднішній зустрічі, із обраних фото створюється колаж та демонструється на великому екрані.

Примітки: Вправа також носить діагностичний характер та виявляє дезадаптивні тенденції учасників.

1.5. Вправа «Відверто кажучи»

1.6. Домашнє завдання

Створити з використанням комп'ютеру, телефону фотощоденник «Один день із життя студента». Примітка: обов'язково при створенні колажу необхідно фіксувати час.

Заняття 2 «Перспектива»

Мета: Корекція порушень часової перспективи, відновлення процесів ціле покладання, опанування процесами тайм-менеджменту. Розвиток рефлексії. Встановлення атмосфери взаємодовіри.

2.1. Вправа Обговорення домашнього завдання

Мета: Знайомство учасників групи, розвиток навичок рефлексії, встановлення доброзичливої атмосфери, вміння дистанціюватись від «проблемного» Я, набуття впевненості в собі.

Учасникам пропонується поділитись на пари та ознайомити один одного із фото щоденником, знайти спільні моменти та відмінності. Визначити, де вони конструктивно-неконструктивно використовують час.

2.2. Спогади з дитинства

Мета: Актуалізація і вираз різних, в тому числі складних чи негативних почуттів, їх усвідомлення і інтеграція (емоційний розвиток). Розвиток самоконтролю. Розкриття творчих можливостей і ресурсів особистості. Отримання нового досвіду, актуалізації я і прояв латентних потреб і властивостей особистості. Безпечне саморозкриття. При певних умовах - дослідження системи відносин, актуалізація і дозвіл внутрішньоособистісних конфліктів. Усвідомлення динаміки змін.

Зміст. Учасникам групи пропонується принести з дому фотографії, на яких вони представлені в дитинстві. Можна попросити їх принести такі фотографії, які відображають найбільш запам'яталися моменти дитинства - як приємні або «особливі», так і неприємні або цілком «звичайні». Можна приносити фотографії, на яких разом з ними зображені їхні рідні та близькі.

В ході заняття учасники показують один одному фотографії та коментують їх. Можливий і такий варіант роботи, коли ведучий організовує обговорення, наприклад пропонує учасникам акцентувати увагу на певних ситуаціях (наприклад, сімейних святах) або аспектах системи відносин, тих чи інших почуттях (наприклад, тих, які виникали у них, коли їх фотографував хтось з батьків). Один з варіантів цієї техніки передбачає візуальну організацію знімків за допомогою виготовлення плакатів, їх розміщення в альбомі і т. д.

2.3. Вправа «Минуле, теперішнє, майбутнє»

Мета. Актуалізація і вираження почуттів, пов'язаних з різними періодами життя, їх усвідомлення і інтеграція. Виявлення дезадаптивних паттернів поведінки і мислення, пов'язаних із заявленою або передбачуваною психологічною проблематикою. Зміцнення образу «Я». Виявлення та усвідомлення потреб, установок до та цінностей. Набуття або переоцінки а сенсу життя. Дослідження системи відносин, актуалізація і дозвіл внутрішньоособистісних конфліктів. Актуалізація і усвідомлення внутрішніх і зовнішніх ресурсів. Відновлення часової перспективи.

Зміст. Учасникам групи пропонується принести з дому особисті фотографії, пов'язані з їх минулим і сьогоднішнім, а також з передбачуваними майбутніми ролями і ситуаціями. Потім відбувається представлення та обговорення знімків. Один з варіантів цієї техніки передбачає візуальну організацію знімків за допомогою виготовлення плакатів, їх розміщення в альбомі і т. д.

2.4. Заключний шерінг

2.5. Домашнє завдання

Учасникам пропонується принести з дому створені ними фотографії із зображенням певної обстановки, пейзажу або предметів, які передавали б, принаймні, деякі найбільш характерні прояви їх особистості

Заняття 3 «Мій емоційний світ»

Мета: актуалізація витіснених емоцій, розвиток рефлексії, пошук соціально-прийнятних шляхів вираження негативних емоцій, самовираження, саморозкриття.

Представлена в даній роботі програма розроблена для покращення адаптаційних навичок у студентської молоді.

Цілі програми:

1. Виявлення внутрішньоособистісних конфліктів.
2. Подолання внутрішньоособистісних конфліктів.
3. Розширення уявлень про себе, свій творчий потенціал.

Фото розглядається як «згусток» почуттів, бажань, надій, фантазій автора, і спосіб зафіксувати «чарівні миті». Фототерапія як спосіб реконструкції втраченої цілісності і зміни способу «Я». Використання фототерапії для прояву особистої індивідуальності.

Обговорюються приклади використання фотографій в груповій терапії.

Практичні вправи: «Створення портрета», «Спогади з дитинства», «Минуле, теперішнє, майбутнє», «Символічний автопортрет», «Почуття і стан в даний момент».

Учасники групи можуть принести з собою особисті фотографії, на яких вони зображені в різні періоди свого життя, і тоді їм може бути запропоновано показати один одному знімки, доповнивши їх своїми коментарями щодо обставин, в яких ці знімки були зроблені, і почуттів, які вони переживали в момент зйомки. Іноді показ і обговорення знімків протікають у вільній формі, іноді – організовуються провідним, щоб забезпечити фокусування уваги учасників групи на певних аспектах їх досвіду і системи відносин.

Показ і обговорення готових фотографій можуть доповнюватися такими формами роботи, які дозволяють структурувати або реструктурувати представлений на них матеріал певним чином. В ході тренінгу, можна запропонувати учасникам створити добірки фотографій на певну тему і потім розташувати їх або в альбомі, або у вигляді «книжки» або плаката. Очевидно, що така робота, крім згаданих вище соціальних функцій, сприяє рефреймінгу і реорганізації особистісно значимого для учасників групи матеріалу.

3.1. Обговорення домашнього завдання. Вправа «Символічний автопортрет»

Мета. Актуалізація і вираз різних, в тому числі складних чи негативних почуттів, їх усвідомлення і інтеграція (емоційний розвиток). Розвиток самоконтролю. Розкриття творчих можливостей і ресурсів особистості. Отримання нового досвіду, актуалізації я і прояв латентних потреб і властивостей особистості. Безпечне саморозкриття. При певних умовах -

дослідження системи відносин, актуалізація і дозвіл внутрішньоособистісних конфліктів. Усвідомлення динаміки змін.

Учасникам групи пропонується принести з дому створені ними фотографії із зображенням певної обстановки, пейзажу або предметів, які передавали б, принаймні, деякі найбільш характерні прояви їх особистості. Так, наприклад, пейзаж або предмет можуть відображати одне з характерних для осіб а станів, то, що йому особливо дорого або «співзвучно» його особистості. Сам людина повинна при цьому бути відсутнім в кадрі.

В ході заняття учасники групи показують один одному фотографії та обговорюють їх. Ведучий може організувати обговорення, наприклад попросити учасників групи пояснити, чому, як їм здається, обрана ними фотографія передає їх «сутність», а потім запропонувати іншим сказати, наскільки їх сприйняття даної людини відрізняється від того, як він себе сприймає.

Один з варіантів цієї техніки допускає вибір відразу декількох фотографій, які передають чимось схожі чи різняться «сутності» людини. Можливо виготовлення плаката або автопортрета в змішаній техніці, при створенні якого використовуються не тільки фотографії, але і вирізки з журналів (зображення і тексти) і малюнки. У деяких випадках, особливо коли учасники групи не мають готовими фотографіями такого роду, їм може бути запропоновано їх створити. Фотографії можуть створюватися в ході заняття

Вправа 3.2 . Почуття і стан в даний момент

Мета. Актуалізація, вираз і усвідомлення почуттів. Виявлення та усвідомлення потреб, установок і цінностей. Актуалізація і усвідомлення внутрішніх і зовнішніх ресурсів, а також латентних ролей і властивостей особистості. Застосування даної техніки в груповому контексті сприяє саморозкриття учасників групи, їх зближення і виявлення відмінностей і спільності досвіду.

Зміст. Учасникам групи пропонується в ході заняття створити один або кілька фотознімків, які передавали б їх почуття і стан в даний момент. На

знімках можуть бути зображені або самі учасники групи, або пейзаж або предмети, чимось «співзвучні» станом і почуттям автора.

Вправа 3.3. Вправа «Вгадай емоції»

Мета. Актуалізація, вираз і усвідомлення почуттів. Розвиток толерантності та групової згуртованості.

Учасникам пропонується поділитися на міні групи 3-4 чоловіки та створити фото різних емоційних станів. Фото демонструються на великому екрані і інші учасники групи мають вгадати зображену емоцію. Відбувається обговорення щодо важливості усвідомлення та вираження емоцій. Доречним є інформаційне повідомлення тренера про зв'язок емоцій думок і почуттів.

Вправа 3.4. «Спільний фотопортрет»

Актуалізація, вираз і усвідомлення почуттів. Розвиток толерантності та групової згуртованості.

Учасникам пропонується сфотографуватись та виразити те почуття, ту емоцію, яку відчують «Тут і зараз». Потім по черзі учасники називають свою емоцію, та враження від проведеної тренінгової роботи.

Тестові питання для самоперевірки**1. Поняття арт-терапії було введено:**

- А) Маргарет Наумбург;
- Б) Едіт Крамер;
- В) Адріаном Хіллом;
- Г) Ханною Яксою Квятковскою.

2. Основними напрямками в арт-терапії є:

- А) гештальторієнтована;
- Б) поведінково орієнтована;
- В) динамічно орієнтована;
- Г) когнітивно орієнтована.

3. Основна мета арт-терапії:

- А) акцентування уваги клієнта на відчуттях і почуттях;
- Б) вивільнення позитивних та негативних почуттів клієнта;
- В) гармонізація внутрішнього стану клієнта.

4. Форма при якій клієнт використовує наявні твори мистецтва для створення своїх продуктів творчості:

- А) активна;
- Б) пасивна;
- В) групова;
- Г) змішана.

5. Найбільш ранньою формою спеціалізованого приміщення для художніх занять є:

- А) кабінет-студія;
- Б) кабінет для індивідуальної роботи;
- В) кабінет для групової інтерактивної роботи.

6. Спілкування арт-терапевта та клієнта відбувається в

- А) «робочій зоні»;
- Б) «комунікативній зоні»;
- В) «чистій зоні».

7. Ефективність арт-терапії визначається:

- А) самим арт-терапевтом;
- Б) спільно з асистентом;
- В) спільно з групою;
- Г) оточенням клієнта.

8. Основні прийоми роботи з казкою:

- А) аналіз;
- Б) розповідання;
- В) переписування;
- Г) постановка казок з допомогою ляльок;
- Д) складання казок.

9. Принципами психологічного аналізу казок є:

- А) безумовного прийняття внутрішнього світу клієнта;
- Б) бзоцінкового ставлення;

- В) об'єктивності;
- Г) результативності;
- Д) активності.

10. Ключовими характеристиками казки є:

- А) енергоінформаційне поле;
- Б) основна тема;
- В) сюжет;
- Г) лінія головного героя;
- Д) символічне поле.

11. Особлива енергія казки, яка залишає у слухача певні відчуття, почуття, думки і враження є:

- А) енергоінформаційне поле;
- Б) основна тема;
- В) сюжет;
- Г) лінія головного героя;
- Д) символічне поле.

12. Ідея, що пронизує весь сюжет казки, відображаючи актуальні життєві цінності, потреби, найбільш значиме на даний момент є:

- А) енергоінформаційним полем;
- Б) основною темою;
- В) сюжетом;
- Г) лінією головного героя;
- Д) символічним полем.

13. Актуальне самовідчуття і прагнення автора:

- А) енергоінформаційне поле;
- Б) основна тема;
- В) сюжет;
- Г) лінія головного героя;
- Д) символічне поле.

14. При роботі з сюжетом казки звертається увага на наступні моменти:

- А) оригінальність сюжету;
- Б) поведінку героїв;
- В) жанрову форму;
- Г) послідовність казкових подій;
- Д) кінець казки.

15. Основна тема казки може бути представлена на рівнях:

- А) ціннісному та ментальному;
- Б) уявному та фантастичному;
- В) емоційному та вітальному;
- Г) реалістичному та подієвому.

16. Розуміння, ступінь осмислення автором подій, що покладено в основу сюжету казки є рівнем:

- А) ціннісним;
- Б) ментальним;
- В) емоційним;

Г) вітальним.

17. Ступінь задоволеності автора у зв'язку з актуалізацією основної теми казки представлено на рівні:

А) ціннісному;

Б) ментальному;

В) емоційному;

Г) вітальному.

18. Головний герой казки – це образ автора:

А) реальний;

Б) уявний;

В) ідеальний;

Г) фантастичний.

19. За вчинками героя і характеру впливу на нього інших персонажів визначаються:

А) мотиви вчинків головного героя;

Б) стосунки з оточуючим світом;

В) ставлення до себе;

Г) образ цілей.

20. Ідея використання піску в грі з хворими і психічно неблагополучними дітьми вперше було реалізовано:

А) Меріон Чейз;

Б) Маргарет Ловенфельд;

В) Труді Шуп;

Г) Дорою Кальфф.

21. Юнганіанівську пісочницю в 1950-их роках почала розробляти:

А) Меріон Чейз;

Б) Маргарет Ловенфельд;

В) Труді Шуп;

Г) Дора Кальфф.

22. Дора Кальфф в основу свого підходу до піскової терапії поклала теорію:

А) З. Фрейда;

Б) А. Адлера;

В) К.Г. Юнга;

Г) Е. Берна.

23. Піскову терапію неможна застосовувати тоді, коли:

А) клієнт сильно опирається пісковій терапії;

Б) не хоче спілкуватися;

В) рівень довіри між психологом та клієнтом є недостатньо високим;

Г) клієнт є надмірно збудливим.

24. Об'єкт є тим, чим називає його клієнт визначається на наступному рівні аналізу пісочниці:

А) першому;

Б) другому;

В) третьому;

Г) четвертому.

25. Функціональне значення предмету визначається на наступному рівні аналізу пісочниці:

- А) першому;
- Б) другому;
- В) третьому;
- Г) четвертому.

26. Символічне значення об'єкту визначається на наступному рівні аналізу пісочниці:

- А) першому;
- Б) другому;
- В) третьому;
- Г) четвертому.

27. Ключовими характеристиками піскових картин є:

- А) енергоінформаційне поле та основна ідея;
- Б) сюжет (сюжети) та конфліктний зміст;
- В) внутрішній конфлікт та ядро картини;
- Г) ресурсний зміст та символічне поле.

28. Актуальні життєві цінності, потреби, «зона найближчого розвитку» автора відносяться до наступної ключової характеристики піскової картини:

- А) енергоінформаційне поле;
- Б) основна ідея;
- В) конфліктний зміст;
- Г) ресурсний зміст;
- Д) символічне поле.

29. Інформація про внутрішній світ клієнта, що зашифрована в образах та символах є наступною ключовою характеристикою піскової картини:

- А) енергоінформаційним полем;
- Б) основною ідеєю;
- В) конфліктним змістом;
- Г) ресурсним змістом;
- Д) символічним полем.

30. Американська музикотерапія має :

- А) глибинну орієнтацію;
- Б) емпірико-клінічну орієнтацію;
- В) гештальторієнтований напрямок;
- Г) трансактну орієнтацію.

32. Ефективними є комбінації групової музикотерапії та:

- А) індивідуальні психотерапевтичні бесіди;
- Б) ізотерапія;
- В) казкотерапія;
- Г) маскотерапія;
- Д) глинотерапія.

33. Усвідомлення власного тіла, створення його позитивного образу,

розвиток навичок спілкування, дослідження почуттів і набуття навичок групового досвіду є метою:

- А) музикотерапії;
- Б) піскової терапії;
- В) танцювальної терапії;
- Г) фототерапії.

34. Функціями танцювальної терапії є:

- А) психофізіологічна;
- Б) спілкування;
- В) внутрішньоособистісна;
- Г) соціально-психологічна;
- Д) соціокультурна.

35. Перехід танцю в терапевтичну модальність здійснено:

- А) Меріон Чейз;
- Б) Адріан Хіллом;
- В) Вільгельмом Райхом;
- Г) Труді Шуп.

36 Основною технікою арт-терапевтичного впливу є техніка:

- А) сновидінь;
- Б) активної уяви;
- В) малювання;
- Г) відпрацювання почуттів.

37. Системні зміни, що відбуваються на різних етапах арт-терапевтичного процесу можна розглядати на таких рівнях:

- А) соціальному;
- Б) внутрішньо особистісному;
- В) когнітивному;
- Г) міжособистісному;
- Д) поведінковому.

38. Інформація про внутрішній світ клієнта, що зашифрована в образах та символах це:

- А) енергоінформаційне поле;
- Б) основна тема;
- В) сюжет;
- Г) лінія головного героя;
- Д) символічне поле.

39.Проявлені в казці загальні життєві цінності це рівень:

- А) ціннісний;
- Б) ментальний;
- В) емоційний;
- Г) вітальний.

40. Якість чуттєво-змістового переживання основної теми представлено на рівні:

- А) ціннісному;
- Б) ментальному;

- В) емоційному;
- Г) вітальному.

41. Групову арт-терапію арт-терапевт проводить:

- А) не маючи досвіду групової психокорекційної роботи;
- Б) за наявності досвіду групової психокорекційної роботи;
- В) за наявності досвіду індивідуальної психокорекційної роботи.

42. Основними напрямками в арт-терапії є:

- А) гештальторієнтована;
- Б) поведінково орієнтована;
- В) динамічно орієнтована;
- Г) когнітивно орієнтована.

43. Основна мета арт-терапії:

- А) акцентування уваги клієнта на відчуттях і почуттях;
- Б) вивільнення позитивних та негативних почуттів клієнта;
- В) гармонізація внутрішнього стану клієнта.

44. Способи роботи з готовими малюнками:

- А) демонстрація всіх малюнків одночасно;
- Б) розбір кожного малюнку окремо;
- В) демонстрація кожного малюнку по черзі;
- Г) розбір всіх малюнків по черзі.

45. Інформація про внутрішній світ клієнта, що зашифрована в образах та символах це:

- А) енергоінформаційне поле;
- Б) основна тема;
- В) сюжет;
- Г) лінія головного героя;
- Д) символічне поле.

46. Розуміння, ступінь осмислення автором подій, що покладено в основу сюжету казки є рівнем:

- А) ціннісним;
- Б) ментальним;
- В) емоційним;
- Г) вітальним.